

## ДВОКОМПОНЕНТНИ МОДЕЛ АГРЕСИВНОГ ПОНАШАЊА СКАЛЕ ЗА ПРОЦЕНУ РЕАКТИВНЕ И ПРОАКТИВНЕ АГРЕСИЈЕ\*

*Ненад Глумбић<sup>1</sup>, Весна Жунјић-Павловић<sup>1</sup>, Мирослав Павловић<sup>2</sup>*

<sup>1</sup> Универзитет у Београду,  
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију  
<sup>2</sup> Завод за унапређивање образовања и васпитања

*Ујркос чињеници да се у савременим истраживачким студијама указује на разлике у узроцима и консеквенцама реактивне и проактивне агресије, још увек се води дебата о валидности дистинкције између ова два типа агресивног понашања. Нема много података о применљивости двофакторског модела агресије у популацији испитаника са интелектуалном ометеношћу. Циљ овог истраживања је утврђивање валидности двофакторског модела агресивног понашања код испитаника са лакоим интелектуалном ометеношћу. Мултипулна конфирматорна факторска анализа сprovedена је како би се проценила репликабилност факторске структуре Скале за процену реактивне и проактивне агресије. Узорак је чинило 348 адолесцената из ошће популације и 100 адолесената са лакоим интелектуалном ометеношћу, узраста између 12 и 18 година. Између ове две групе испитаника нису постојале значајне разлике у односу на узраст и пол. Ниске вредности средње квадратне корена (0,227 за први и 0,124 за други фактор) указују на задовољавајућу конуентност фактора. Може се закључити да резултати истраживања подржавају двокомпонентни модел агресивног понашања који је у основи Скале, у оба испитивана узорка.*

**КЉУЧНЕ РЕЧИ:** *интелектуална ометеност, конфирматорна факторска анализа, адолесценција*

---

\* Овај рад је проистекао из истраживања на пројекту “Социјална партиципација особа са интелектуалном ометеношћу” (ев. бр. 179 017) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

## УВОД

У литератури се често прави дистинкција између реактивне и проактивне агресије. За разлику од реактивне агресије, која настаје као одговор на потенцијално угрожавајући стимулус или фрустрацију, проактивна агресија је у својој основи инструментална, тј. усмерена ка остваривању постављеног циља агресивним понашањем. По свему судећи, у основи ова два облика агресивног понашања стоје различити социоемоционални и когнитивни процеси и различита социјална искуства, тако да су и могуће последице њиховог испољавања различите (Hubbard, McAuliffe, Morrow, & Romano, 2010).

Иако је двофакторски модел агресивног понашања често испитиван, посебно у популацији адолесцената, сасвим су ретки радови који су се бавили компаративном анализом агресивног понашања адолесцената са лаком интелектуалном ометеношћу и њихових типичних вршњака. Једно такво истраживање, спроведено у нашој средини, показује да је реактивна агресија значајно чешћи облик агресивног понашања у оба испитивана подузорка (Pavlović, Žunić-Pavlović, Glumbić, 2013).

Неки аутори доводе у питање валидност дистинкције између реактивне и проактивне агресије (према Miller & Lynam, 2006). Стога је циљ овог истраживања био тестирање прихватљивости двокомпонентног модела агресивног понашања на мешовитом узорку адолесцената са лаком интелектуалном ометеношћу и њихових вршњака типичног развоја.

## МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

### *Узорак*

Узорком је обухваћено 448 испитаника, узраста између 12 и 18 година ( $AC=14,96$ ;  $SD=1,49$ ). Први подузорак чини 204 испитаника мушког и 144 испитаника женског пола, просечних интелектуалних способности. Другим подузорком обухваћено је 57 испитаника мушког и 43 испитаника женског пола са лаком интелектуалном ометеношћу. Истраживање је реализовано у основним и средњим школама, уз претходно прибављену информисану сагласност.

### *Инструменти и процедура истраживања*

У истраживању је коришћена Скала за процену реактивне и проактивне агресије (*Reactive-Proactive Aggression Questionnaire*; Raine et al.,

2006). Реч је о скали Ликертовог типа која се састоји из 23 ајтема. Сет од 12 ајтема процењује проактивну агресију, док се реактивна агресија процењује помоћу 11 ајтема. Применом ове скале у нашој средини утврђен је прихватљив ниво релијабилности унутрашње конзистенције, будући да се вредност Кронбаховог алфа коефицијента креће у распону од 0,76 за подскалу реактивне агресије; преко 0,77 за подскалу проактивне агресије, до 0,84 за скалу у целини (Pavlović, Žunić-Pavlović, Glumbić, 2013).

Од испитаника је затражено да на тростепеној скали одреде да ли и у којој мери испољавају одређени облик агресивног понашања. Испитаницима са лако м интелектуалном ометеношћу је пружена додатна подршка детаљнијим објашњењем технике попуњавања, продужавањем времена за попуњавање скале, као и употребом визуелног подсетника.

### *Статистичка обрада података*

Полазећи од унапред формулисаног двокомпонентног модела агресивног понашања, претпостављену структуру *Скале за процену реактивне и проактивне агресије* тестирали смо применом мулти-групне конфирматорне факторске анализе. Израчуната су два индикатора подесности: средњи квадратни корен (root mean square – RMS) и коефицијент конгруенције (congruence coefficient – CC).

## РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СА ДИСКУСИЈОМ

У Табели 1 приказана су факторска засићења појединачних ајтема *Скале за процену реактивне и проактивне агресије*. Вредност средњег квадратног корена за први фактор је 0,227, а за други 0,124. Треба имати у виду да се вредности овог апсолутног индекса фитовања теоријски крећу у распону од нула до два. Како вредности ближе нули указују на бољу конгруенцију, јасно је да овај индекс потврђује подесност претпостављеног модела. До истог закључка долазимо израчунавањем коефицијента конгруенције, чије би вредности требало да буду знатно веће, тј. ближе јединици. У нашем случају, вредност овог коефицијента за први фактор је 0,764, а за други 0,832.

**Табела 1 – Факторска засићења појединих ајтема на Скали за процену реактивне и проактивне агресије**

ајтем	испитаници са ИО		типична популација	
	компонента		компонента	
	1	2	1	2
1		0,644		0,689
2	0,334	0,654	0,584	
3		0,638		0,445
4	0,517			0,451
5		0,527		0,543
6		0,442		0,396
7	0,421	0,543		0,608
8	0,415	0,474		0,699
9	0,811		0,636	
10			0,318	
11		0,509		0,581
12	0,655		0,766	
13		0,505	0,393	0,308
14		0,413	0,393	0,368
15	0,888		0,391	
16		0,546	0,439	0,429
17	0,715		0,614	
18				
19		0,359	0,462	
20	0,716		0,628	
21	0,733		0,646	
22		0,441	0,523	
23	0,793		0,609	

Овакав, двокомпонентни модел агресивног понашања, потврђен је серијом истраживања на узорцима испитаника из опште популације.

Аутори оригиналне верзије скале су спровели конфирмативну факторску анализу како би проверили да ли се подаци, добијени на узорку састављеном од 335 адолесцената мушког пола, више уклапају у једнофакторски или двофакторски модел агресије (Raine et al., 2006). Осим једнофакторског модела опште агресије и двофакторског модела заснованог на разликовању реактивне и проактивне агресије у склопу базичне процене тестиран је и тзв. нулти модел према коме сваки ајтем представља независну димензију агресивног понашања. Израчунавањем разли-

читих индекса подесности установљен је висок степен слагања добијених података са двофакторски моделом агресивног понашања.

Користећи сличну методологију у близаначкој студији Бејкер и сарадници (Baker et al., 2008) долазе до закључка да је двофакторски модел агресивног понашања супериорнији од једнофакторског и нултог модела, независно од изабраног информанта (наставник, мајка или само дете) и пола испитиване деце.

Шпански аутори су спровели конфирматорну факторску анализу Скале реактивне и проактивне агесије, израчунавајући четири индекса подесности. Индекс подесности модела, кориговани индекс подесности модела и нормирани фит индекс имају вредности између 0,96 и 0,98, што недвосмислено указује на прихватљивост испитаног двофакторског модела (Andreu, Peña, Ramírez, 2009). Овакав налаз додатно поткрепљује ниска вредност квадратног корена просечног квадрата резидуала.

Италијански аутори су спровели експлораторну факторску анализу у обради података добијених применом италијанске верзије Скале на неклиничком узорку адолесцената. Методом главних компотенти уз варимах ротацију добијено је двофакторско решење које одговара груписању ајтема према критеријуму реактивне и проактивне агесије (Fossati et al., 2009).

С обзиром на чињеницу да су различите манифестације агресивног понашања друштвено моделоване намеће се потреба за преиспитивањем наведеног модела агресивног испољавања у културолошки различитим окружењима. Сасвим се оправдано можемо упитати да ли је дихотомизација агесије на реактивну и проактивну типично западањачки концепт, недовољно применљив на земље источне Азије. Колективистичка култура, на супрот западњачкој, индивидуалистичкој, по правилу обесхрабрује агресивно понашање. Међутим, у многим азијским земљама присутан је и један други социолошки феномен, који остварује сасвим супротан утицај. Наиме, индекс дистанце моћи у оваквим друштвима по правилу је веома висок. Овај индекс указује на спремност лошије позиционираних чланова друштва да прихвате неједнакост и разлике у друштвеној хијерархији као нормалне друштвене феномене. У друштвима попут кинеског, са високим индексом дистанце моћи, очекује се и више агресивних испољавања (Bergeron & Schneider, 2005).

Имајући у виду наведене културолошке специфичности, група аутора је желела да испита факторску структуру Упитника на узорку од 5615 деце из Хонг Конга, старе између 11 и 15 година. У истраживању је примењена кинеска верзија Упитника. Сва факторска засићења су била релативно висока, са најнижим вредностима од 0,45. Индекси подесности,

коришћени у конфирмативној факторској анализи, указују на прихватљивост двофакторског модела агресије и у колективистичкој култури Хонг Конга (Fung, Raine & Gao, 2009).

До истих закључака долазе аутори који су спровели конфирматорну факторску анализу Скале реактивне и проактивне агресије на етнички мешовитом узорку испитаника у Сингапуру (Seah & Ang, 2008). Узорак су углавном чинили Кинези и Малајци, уз сразмерно мање учешће испитаника евроазијског порекла. Двофакторски модел агресивног понашања се и овде показао прихватљивим, баш као и у већ помињаном Бејкеровом испитивању (Baker et al., 2008), којим су обухваћени етнички разноврсне групе испитаника (афроамериканци, белци и хиспаноамериканци).

### ЗАКЉУЧАК

Упркос релативно често помињаној разлици између реактивне и проактивне агресије и даље се у стручној и научној јавности поставља питање сврсисходности прављења такве дистинкције. Један од често коришћених инструмената за процену агресивног понашања – Скала за процену реактивне и проактивне агресије, теоријски је заснован на двокомпонентном моделу агресивног понашања. Факторска засићења појединих ајтема, као и индекси подесности јасно указују на прихватљивост двокомпонентног модела агресивног понашања.

## ЛИТЕРАТУРА

1. Baker, L. A., Raine, A., Liu, J., & Jacobson, K. C. (2008). Differential genetic and environmental influences on reactive and proactive aggression in children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36 (8), 1265-1278.
2. Andreu, J. M., Peña, M. E., & Ramírez, J. M. (2009). Cuestionario de agresión reactiva y proactiva: un instrumento de medida de la agresión en adolescentes. *Revista de Psicopatología y Psicología Clínica*, 14 (1), 37-49.
3. Bergeron, N., & Schneider, B. H. (2005). Explaining cross-national differences in peer-directed aggression: A quantitative synthesis. *Aggressive Behavior*, 31, 116-137.
4. Fossati, A., Raine, A., Borroni, S., Bizzozero, A., Volpi, E., Santalucia, I., & Maffei, C. (2009). A cross-cultural study of the psychometric properties of the Reactive-Proactive Aggression Questionnaire among Italian nonclinical adolescents. *Psychological Assessment*, 21 (1), 131-135.
5. Fung, A. L. C., Raine, A., & Gao, Y. (2009). Cross-cultural generalizability of the reactive-proactive aggression questionnaire (RPQ). *Journal of Personality Assessment*, 91 (5), 473-479.
6. Hubbard, J. A., McAuliffe, M. D., Morrow, M. T., & Romano, L. J. (2010). Reactive and proactive aggression in childhood and adolescence: precursors, outcomes, processes, experiences, and measurement. *Journal of Personality*, 78, 95-118.
7. Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2006). Reactive and proactive aggression: Similarities and differences. *Personality and Individual Differences*, 41(8), 1469-1480.
8. Pavlović, M., Žunić-Pavlović, V., & Glumbić, N. (2013). Students' and teachers' perceptions of aggressive behaviour in adolescents with intellectual disability and typically developing adolescents. *Research in Developmental Disabilities*, 34 (11), 3789-3797.
9. Seah, S. L., & Ang, R. P. (2008). Differential correlates of reactive and proactive aggression in Asian adolescents: Relations to narcissism, anxiety, schizotypal traits, and peer relations. *Aggressive Behavior*, 34 (5), 553-562.

## TWO-COMPONENT AGGRESSION MODEL OF THE REACTIVE- PROACTIVE AGGRESSION QUESTIONNAIRE

NENAD GLUMBIĆ<sup>1</sup>, VESNA ŽUNIĆ-PAVLOVIĆ<sup>1</sup>,  
MIROSLAV PAVLOVIĆ<sup>2</sup>

<sup>1</sup> University of Belgrade ,

Faculty of Special Education and Rehabilitation

<sup>2</sup> Institute for Improvement of Education, Republic of Serbia

### SUMMARY

Despite the fact that contemporary research studies indicate that reactive and proactive aggression have different causes and consequences a debate regarding the validity of the distinction between these types of aggressive behavior still remains. There is scarce evidence as to whether two-factor model of aggressive behavior could be applied in a sample of adolescents with intellectual disability. The objective of this research was to determine the two/factor model of the aggressive behavior in participants with mild intellectual disability. Multigroup confirmatory factor analysis was carried out in order to assess the replicability of the factor structure of the Reactive-Proactive Aggression Questionnaire. The sample consisted of 348 typically developing adolescents and 100 adolescents with mild intellectual disability, aged between 12 and 18. There were no differences between two samples regarding their age and sex. The root mean square values are quite low (0.227 for the first and 0.124 for the second factor), which indicates satisfactory factor congruence. It could be concluded that obtained results support a two-component model of aggressive behaviour underlying the Scale, in both estimated samples.

KEY WORDS: intellectual disability, confirmatory factor analysis, adolescents